

ความเป็นมาของวรรณคดีที่ศึกษา

ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีไทยกับวรรณคดีอินเดีย

วรรณคดีเป็นศิลปกรรมแขนงหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในทุกสังคม ในฐานะที่เป็นพฤติกรรมสังคมที่ตอบสนองความต้องการทางสุนทรียภาพ วรรณคดีจึงสามารถ "เป็นสมบัติร่วมของมนุษยชาติและมีคุณค่าแก่การทำความเข้าใจเสมอ ในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงชีวิตจิตใจและทัศนะของมนุษย์ ซึ่งแม้จะต่างสมัยก็อาจมีลักษณะร่วมและต่างกันได้" (ดวงมน จิตรจางค์, 2536 : 10) จึงเป็นเรื่องที่ไม่พ้นวิสัยที่มนุษย์ผู้ปราถนาจะเข้าถึงวรรณคดีพึงเอาชณะ "ความเป็นอื่น"¹ (เจตนา นาควิธระ, 2525 : 22) ของวรรณคดีที่มาจากบริบทต่างจากบริบทของผู้รับ ด้วยเหตุนี้ "วรรณกรรมบางชิ้นจึงกลายเป็นวรรณกรรมเอกของโลก" (เจตนา นาควิธระ, 2525 : 90) และเพราะเหตุที่วรรณคดีมีคุณสมบัติดังกล่าวนี้ จึงมีการถ่ายทอดวรรณคดีทั้งระหว่างชนในชาติเดียวกันและชนต่างชาติ

การถ่ายทอดวรรณคดีในสมัยโบราณคงจะเป็นไปในรูปของมุขปาฐะ เมื่อวรรณคดีเรื่องใดสามารถสร้างความพึงพอใจความสนุกสนานให้แก่กลุ่มชนกลุ่มชนก็จะรับวรรณคดีเรื่องนั้นไว้ในกระบวนการสร้าง-เสพงานของตน และอาจ

¹ ความเป็นอื่น ในที่นี้หมายถึงความแตกต่างในแง่ประสบการณ์ เป็น "ประสบการณ์ชีวิตบางประการที่อาจจะห่างไกลจากประสบการณ์ส่วนตัวของเรา" (เจตนา นาควิธระ, 2525 : 22)

พัฒนาเป็นวรรณคดีลายลักษณ์ที่สำคัญในระยะต่อมา ดังเช่นเรื่อง รามายณะ สามก๊ก มหากาพย์อิลีแอด เป็นต้น ด้วยเหตุนี้วรรณคดีของชาติหนึ่งจึงมีอิทธิพลต่อชาติอื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาติที่มีความเจริญสูงทางวัฒนธรรม อิทธิพลนี้ นอกจากทำให้มีการรับเรื่องมาโดยตรงแล้ว อาจเป็นด้านชนบประเพณีทางวรรณกรรม และหน้ทางวรรณกรรม เช่น เนื้อหาวิธีการ และลีลาการแต่ง (สุชา ศาสตรี, 2525 : 173)

ในส่วนของวรรณคดีไทยก็ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีของต่างชาติด้วยเหมือนกัน ทั้งจากประเทศตะวันออกและตะวันตก ทั้งโดยการถ่ายทอดทางมุขปาฐะและโดยการแปลและเรียบเรียงจากฉบับลายลักษณ์เป็นต้นว่า เรื่อง รามเกียรติ์ และ มหาเวสสันดรชาดก จากอินเดีย สามก๊ก จากจีน อิเหนา จากชวา-มลายู และ ราชาธิราช จากมอญ โรมิโอ-จูเลียต จากอังกฤษ หลวงจำเนียรเดินทาง จากฝรั่งเศส ตลอดจนนวนิยายในสมัยใหม่หลายเรื่อง เช่น กามนิค จากฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งแปลจากภาษาเยอรมัน และ เหยื่ออธรรมคนนอก จากภาษาฝรั่งเศส เป็นต้น นับแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา อินเดียเป็นประเทศที่ไทยรับเอาอิทธิพลทางวรรณกรรมมากที่สุด ซึ่งในเรื่องนี้ รื่นฤทัย สัจจพันธ์ (2526 : 308) และสมพร สิงห์โต (2520 : 1) ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า อินเดียเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวรรณคดีไทย ทั้งนี้เพราะวรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของอารยธรรมและ "อารยธรรมอินเดียเป็นบ่อเกิดของอารยธรรมต่างๆ หลายแบบในภาคเอเชียอาคเนย์" (ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2522 : 10)

1. การรับอารยธรรมจากอินเดีย

อินเดียเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมเป็นปึกแผ่นมาแต่โบราณ อารยธรรมของอินเดียเป็น "บ่อเกิดแห่งศิลปวัฒนธรรม และวรรณคดีที่ใหญ่และสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของทางตะวันออกเช่นเดียวกับที่กรีกและโรมันเป็นศูนย์กลางและบ่อเกิดของศิลปกรรมของทางตะวันตก" (สิทธา พินิจกุล และ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2531 : 184) อินเดียมีการติดต่อกับกลุ่มชนในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์มานานนับตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์ กลุ่มพ่อค้าชาวอินเดียคงจะเป็นพวกแรกที่เดินทางเข้ามาค้าขาย บางคนอาจตั้งหลักแหล่งและสมรสกับสตรีชาวพื้นเมืองทำให้เกิดการเผยแพร่วัฒนธรรมอินเดียแก่ชนพื้นเมือง กลุ่มที่สอง คงจะเป็นพระภิกษุและพราหมณ์ บุคคลเหล่านี้ย่อมเผยแพร่อารยธรรมชั้นสูงของอินเดียและคงจะเข้ามามากในช่วงพุทธศตวรรษที่ 7-8 เพราะมีหลักฐานทางโบราณคดี (ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2522 : 5-6) ดังเช่นศิลาจารึกที่เขียนเป็นภาษาสันสกฤต นอกจากนี้มีวรรณคดีของอินเดียหลายเรื่องที่กำลังกล่าวถึงดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ในคัมภีร์อรรถศาสตร์ กล่าวถึงอารยธรรมชาวอินเดียเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และในจารึกของพระเจ้าอโศกมหาราชก็มีการกล่าวถึงการส่งสมณทูตมาในดินแดนสุวรรณภูมินี้ (มัลลิกา มีสอด้, 2527 : 169)

การรับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดียของไทยนั้นสืบเนื่องมาจากบริเวณประเทศไทยปัจจุบันนี้เดิมเป็นอาณาจักรของมอญ ขอม และละว้า เป็นบริเวณที่เรียกว่า "สุวรรณภูมิ" ซึ่งเป็นทางผ่านของผู้คนในสองอาณาจักรใหญ่ที่ใช้เป็นเส้นทางติดต่อค้าขายและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันคือ จีนกับอินเดีย วัฒนธรรมของทั้ง 2 ชาติ โดยเฉพาะวัฒนธรรมของอินเดียจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมของกลุ่มชนในบริเวณนั้น (นันทนา กบิลกาญจน์, 2522 : 109)

เมื่อเปรียบเทียบกัน วัฒนธรรมอินเดียมีอิทธิพลมากกว่าวัฒนธรรมจีน ทั้งนี้ เพราะว่า "วัฒนธรรมอินเดียเข้ากับแผนวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้วได้อย่างง่ายดาย และเข้ากับความเชื่อทางศาสนาที่มีอยู่" (ชนาลัย สุขพันธ์, พรรณงาม เจ้าธรรมสาร และมัทนา เกษกมล, แปล . 2528 : 30 อ้างจาก มิลตัน ลอสบอร์น) เมื่อมอญและขอมรับวัฒนธรรมอินเดียมา ไทยก็รับวัฒนธรรมอินเดียโดยผ่านมอญ และขอมอีกต่อหนึ่ง นอกจากนี้ไทยยังรับมาจากลังกาโดยตรง ก็มี (นันทนา กบิลกาญจน์, 2522 : 109) ลักษณะของวัฒนธรรมที่ไทยได้รับ อิทธิพลจากอินเดียย่อมมีลักษณะที่สอดคล้องกับลักษณะอารยธรรมที่บริเวณเอเชีย-ตะวันออกเฉียงใต้ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ซึ่งมี 4 ด้าน ดังที่ ศาสตราจารย์ สจวร์ต เซเดส์ (George Coedès อ้างถึงใน มัลลิกา มัสสูดี, 2527 : 171-173) ได้กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า

- 1) ด้านศาสนา ได้แก่ ศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์
- 2) ด้านการปกครอง ได้แก่ หลักในการปกครองและกฎหมายจาก ศัมภีร์อรรถศาสตร์ และหลักเทวราชาและธรรมราชา
- 3) ด้านอักษรศาสตร์ ได้แก่ ภาษาและวรรณคดีต่างๆ เช่น รามายณะ มหาภารตะ ชาดก ฯลฯ
- 4) ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ด้านสถาปัตยกรรม เช่น โบสถ์ วิหาร เทวสถาน ด้านจิตรกรรม เช่น การวาดภาพตามผนังศาสนสถาน ด้าน ประติมากรรม เช่น การปั้นพระพุทธรูป และเทพเจ้า

อารยธรรมดังกล่าวย่อมมีอิทธิพลต่ออารยธรรมคั้งในทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้เพราะอารยธรรมเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อแรงบันดาลใจในการสร้างงาน และมีอิทธิพลต่อโลกทรรศน์ของกวี ดังเช่น เรื่อง รามายณะ หรือ รามเกียรติ์ ซึ่งเป็นเรื่องที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในประเทศไทยทั้งในรูปของบทละคร นิทาน และศิลปะการแสดงต่างๆ ตลอดจนศิลปะแขนงอื่นๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม (ศรีสุรางค์ พูลทรัพย์, 2534 : 13)

2. การรับอิทธิพลจากวรรณคดีอินเดีย

การเผยแพร่อิทธิพลของวรรณคดีอินเดีย คงจะเริ่มจากกลุ่มพ่อค้า และต่อมาคือ พระภิกษุและพราหมณ์ บุคคลทั้งสองกลุ่มนี้เดินทางเข้ามาด้วย เหตุผลที่สำคัญ 2 ประการ คือ เพื่อติดต่อค้าขายและแสวงหาโชคลาภ และ เพื่อเผยแพร่ศาสนา ผลพลอยได้ที่สำคัญของการเดินทางเข้ามาของชนทั้งสอง กลุ่มนี้คือ การนำวรรณคดีของตนเข้ามาด้วย บุคคลทั้งสองกลุ่มนี้ได้เผยแพร่ วรรณคดีของตน ใน 2 ลักษณะ คือ

2.1 ทางมุขปาฐะ

การเดินทางเข้ามาของพ่อค้าและนักแสวงหาโชคลาภ ทำให้เกิดการเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งทางด้านภาษา วรรณคดี ศิลปะการแสดง และด้าน ชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรมเหล่านี้ถูกเผยแพร่ทั้งด้วยการบอกเล่าและการ ดำเนินชีวิตด้วยความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตน (สิทธา พินิจภูวดล และ คณะ, 2515 : 467) วรรณคดีสำคัญของอินเดีย เช่น มหาकाพย์ รามายณะ และ มหาภารตะ จึงแพร่หลายในภูมิภาคนี้ ดังปรากฏว่ามีนิทานพระราม หรือ รามายณะ อยู่ด้วยกันทุกประเทศ เช่น ชวา มลายู ไทย เขมร ลาว พม่า จีน ฯลฯ เดิมทีนิทานพระราม เป็นนิยายปรัมปราที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัย ก่อนพุทธกาล ในพุทธศตวรรษที่ 2 วิลมิกิได้ประพันธ์นิยายเรื่องนี้ขึ้นเป็นมา มหาकाพย์ เรียกว่า รามายณะ (กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิศากร, 2507 : 161) สำหรับที่มาของนิทานพระราม ในเมืองไทยนั้น กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิศากร (2507 : 163) และพระยาอนุমানราชชน (2515 : 237) มีความเห็นที่ สอดคล้องกันว่า "ต้นตอของนิทานพระราม ในเมืองไทย ไม่น่าจะใช้เรื่อง รามายณะ ของวิลมิกิ" เพราะ "เรื่อง รามเกียรติ์ ไทยนั้นมี 'ชุด' แปลกๆ

ที่ผิดกับรามายณะ ของวัลมิกิเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า... ทรงแนะนำว่าอาจมาแต่ ปุราณซึ่งข้าพเจ้าเห็นว่าอาจเป็นไปได้" (เรื่องเดียวกัน : 163-164) นอกจากนี้กรมหมื่นพิทยาลาภภณิศยากรยังทรงเห็นด้วยกับ คำกล่าวของ ดร. สดุดเตระไฮม นักโบราณคดีชาววิลันดา...ซึ่งกล่าวว่า "นิทานพระราม ที่แพร่หลายอยู่ใน อินโดนีเซีย (ชวา มะลายู ไทย เขมร ฯลฯ) นั้นโดยมากเห็นจะไม่ได้มาจากรามายณะ ของวัลมิกิ หากมีต้นตอเก่าแก่กว่านั้น ขึ้นไป" (ดร. สดุดเตระไฮม อ้างถึงใน กรมหมื่นพิทยาลาภภณิศยากร, 2507 : 165)

นอกจากนี้ สมพร สิงห์โต ได้ศึกษาถึง ความสัมพันธ์ระหว่าง รามายณะ ของวัลมิกิ และรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ผลการศึกษาในด้านที่มาของรามเกียรติ์ สามารถสรุปได้ว่านิทานพระราม หรือ รามายณะ ถูกนำมาเผยแพร่ในรูปของมุขปาฐะเป็นส่วนใหญ่ และเข้ามาหลายกระแสหลายระลอก

ส่วนเรื่อง มหาภารตะ ถือเป็นมหากาพย์ที่ยิ่งใหญ่เช่นเดียวกับ รามายณะ มหาภารตะ มิได้มีอิทธิพลเฉพาะแต่ในอินเดียเท่านั้นแต่ "ได้แผ่ อิทธิพลครอบคลุมวงวรรณคดีเอเชียมาตลอดระยะเวลาอันยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดีของชาติต่างๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้" (เสาวภา เจริญขวัญ, 2529 : 21) การเข้ามาของมหากาพย์มหาภารตะ มีลักษณะ เช่นเดียวกับ รามายณะ ดังที่ รินฤทัย สัจจพันธุ์ (2526 : 31) ได้กล่าวไว้ว่า "มหากาพย์ทั้งสองเรื่องคงจะเป็นวรรณคดีอินเดียที่ชาวอินเดียโบราณนำมา เผยแพร่ในประเทศทางตะวันออกเฉียงเหนือๆ กัน เพราะในประเทศที่รู้จักเรื่อง รามายณะ ก็มักจะรู้จักเรื่องมหาภารตะ ด้วย อย่างในประเทศอินโดนีเซียนิยมเรื่อง มหาภารตะ มาก" สำหรับประเทศไทย วรรณคดีที่มาจากมหาภารตะ คือ พระนลคำหลวง พระนลคำฉันท์ ศกุนตลา ส่าวิตรี และภควัทคีตา เป็นงาน

แปลและแปลงจากลายลักษณ์ ในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งถือว่าเป็นยุค "ที่กวีไทย เริ่มหันมาสนใจวรรณคดีสันสกฤตซึ่งปราชญ์ชาวต่างประเทศทั้งยุโรปและอเมริกา ได้แปลออกมาเผยแพร่แก่ชาวโลก" (เสาวภา เจริญขวัญ, 2529 : 22) ก่อนหน้า¹นี้การรับมหากาโร ทั้งลายลักษณ์และมุขปาฐะนั้นคงจะมีน้อย จะมีก็เพียงแต่หลักฐานว่ากวีไทยสมัยโบราณอ้างถึงตัวละครบางตัวในมหากาโร ดั่งลิลิตยวนพ่าย สมัยอยุธยาตอนต้น กล่าวสรรเสริญพระบารมี ของกษัตริย์ เทียบกับ อรชุนและยุधिษฐิระ นอกจากนี้เรื่องกฤษณาสอนน้อง ซึ่งคนไทยรู้จักกันมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยานั้นก็ได้มีผู้สันนิษฐานกันว่ากวีคงจะได้เค้าเรื่อง มาจาก มหากาโร ตอน เทราปที-สตัชภามาสวาท ซึ่งเป็นบทสนทนาระหว่าง นางเทราปที ชายาของพี่น้องปาณฑพทั้งห้ากับนางสตัชภามา ชายาของพระกฤษณะ¹ (เรื่องเตียวกัน : 27) เรื่องรามายณะ ได้รับความนิยมนมากกว่ามหากาโร ด้วยมีเนื้อเรื่องที่น่าสนใจและถุกสรรนิยมนของคนไทยมากกว่า

นอกจากนี้อาจมีนิทานของอินเดียอีกบางเรื่องที่เป็นบ่อเกิดของ นิทาน ตำนาน และวรรณคดีของไทย ดังที่ได้มีผู้ศึกษาไว้เช่น ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต (2535 : 37) ได้ศึกษาเรื่อง "พญาหง พญาพาน : ตัวละคร ที่ได้มาจากวรรณคดีสันสกฤต" ผลการศึกษาพบว่า ตัวละครชื่อ พญาหง มาจาก เรื่องใน กฤษณาอวตาร และ พญาพานะและพญาหงพานมาจากเรื่องนางอุษา ในวรรณคดีสันสกฤต

¹ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชวินิจฉัยว่า "... เรื่องต้นของกฤษณาสอนน้อง... จะมีมาแต่หนังสือมหากาโร... จึงได้อ่าน หนังสือมหากาโร... ขอขึ้นยืนยันได้ว่ากฤษณาสอนน้อง... เราคงจะได้มาจาก พราหมณ์" (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อ้างถึงใน ศักดิ์ศรี แฉ่มนัดดา, 2534 : 158-159) ก็คือได้มาจากเรื่องมหากาโรนั่นเอง

ศักดิ์ศรี แยมันดดา (2535 : 31) ก็ได้ศึกษาเรื่อง "กัทลัศรรภา : ความสัมพันธ์ที่มีต่อเรื่องมณีพิชัย" ระบุว่าเรื่องมณีพิชัยไม่ปรากฏในนิทานพื้นเมืองของไทย แต่ไปคล้ายกับเรื่องนางกัทลัศรรภา ซึ่งเป็นนิยายของวรรณคดีสันสกฤต และเรื่องของทมิฬในอินเดียฝ่ายใต้ ซึ่งเป็นแหล่งถ่ายเทวัฒนธรรมอินเดียสู่อินโดจีนโดยตรงมาแต่โบราณ

กล่าวได้ว่าไทยได้รับวรรณคดีสันสกฤตโดยตรงน้อยมาก การเผยแพร่วรรณคดีอินเดียทางมุขปาฐะมักจะแพร่กระจายอยู่ในชั้นชั้นราชวรสามัญเป็นส่วนใหญ่ก่อนแล้วราชสำนักจึงรับเข้าไปภายหลัง เช่น รามเกียรติ์ มณีพิชัย เป็นต้น

2.2 ทางคัมภีร์ของพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์

เมื่อพระภิกษุและพราหมณ์เดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนา บุคคลสองกลุ่มนี้ เป็นผู้ทรงภูมิปัญญา ลักษณะอารยธรรมที่นำเข้ามาจึงเป็นอารยธรรมชั้นสูงของอินเดีย กลุ่มผู้รับจึงเริ่มจากชนชั้นสูงก่อน มีผู้ศึกษาว่า "พราหมณ์แห่งศาสนาฮินดูได้เข้าไปทำงานในพระบรมมหาราชวัง พราหมณ์เหล่านี้มีบทบาทสำคัญมากในราชสำนัก เช่น ได้วางกฎเกณฑ์ในราชสำนัก จนตั้งเป็น 'กฎ-มนเทียรบาล'" (สิทธา พินิจกุล และคณะ , 2515 : 468) พราหมณ์ยัง "เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ แก่กษัตริย์... เป็นราชครูผู้สอนนิติธรรมแก่กษัตริย์และโอรส" (เสฐียรโกเศศ, 2515 : 164 อ้างถึงใน มนต์วี มีเนียม, 2534 : 71) ในสมัยอยุธยาตอนต้นราชสำนักไทยรับขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมจากราชสำนักของขอมมาใช้ ตั้งแต่พระบรมราชาธิราชที่ 2 ได้ขึ้นครองราชธานีของขอม (อาคม พัตติยะ และนิธิ เอียวศรีวงศ์, 2527 : 27) ปรากฏว่าอยุธยาได้นำข้าราชการของขอม รวมทั้งพราหมณ์ปุโรหิตผู้เชี่ยวชาญในศิลปศาสตร์และขนบธรรมเนียมราชสำนักมาเป็นประโยชน์ในการปรับปรุง

ระเบียนวิธีการปกครองต่างๆ (เรื่องเดียวกัน : 16) และในการนี้ทำให้ราชสำนักอยุธยาพิชิตกรรมต่างๆ สำหรับพระนครมากมาย เช่น พิชิตอินทราภิเชก พิชิตจรดพระนังคัล พิชิตเผาข้าว พิชิตไฉ่น้ำ เป็นต้น และยังถือว่าพิชิตกรรมเป็นเครื่องหมายอย่างหนึ่งที่แสดงภาวะความเป็นรัฐจึงถือเป็นหน้าที่ของกษัตริย์ที่จะต้องแสดงพิชิตกรรมที่ถูกต้องตามตำรา เพื่อให้เกิดความผาสุกในรัฐและปลอดภัยจากภัยพิบัติต่างๆ (เรื่องเดียวกัน : 27) ดังนั้นพิชิตกรรมอันศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้จึงเป็นที่มาของความจำเป็นของวรรณคดีพิชิตกรรม เช่น โองการแห่งน้ำฉันทกฤษฏีสังเวชกล่อมช้าง เป็นต้น

เมื่อรัฐไทยรับเอาพุทธศาสนาเป็นหลักของรัฐโดยมีศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูเป็นส่วนเสริมความคิดความเชื่อเกี่ยวกับการปกครองและระบอบกษัตริย์ กษัตริย์ไทยได้อาศัยปรัชญาพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานปลูกฝังความเชื่อในคติธรรมราชา มาตั้งแต่สมัยพญาลิไทย เมื่อแต่ง ไตรภูมิภูคา และสืบทอดมาจนถึงพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งได้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิต แต่ง มหาชาติคำหลวง โดยการแปลและเรียบเรียงจากอรรถกถาชาดก พระราชาธิบดียกิจครั้งนี้มีความสำคัญถึงกับมีบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (พระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ใน กรมศิลปากร, 2530 : 422) การแต่ง มหาชาติคำหลวง ซึ่งเป็นการดำเนินรอยตามพญาลิไทย กษัตริย์สุโขทัยผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ไตรภูมิภูคา นี้ แสดงว่าศาสนามีส่วนสร้างความชอบธรรมในการปกครอง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2525 : 143)

ตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นแนวคิดในการปกครองแบบธรรมราชา เป็นแนวคิด... ที่ยึดถือสืบต่อกันมาควบคู่กับแนวคิดแบบเทวราชา นอกจากนี้ สมบัติ จันทรวงศ์ และชัยอนันต์ สมุทวณิช (2523 : 123) ก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกับชาญวิทย์ เกษตรศิริ ในข้อที่ว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้แต่ง มหาชาติคำหลวง ขึ้นเพื่อ "ส่งเสริมความเชื่อในเรื่อง บารมีของผู้ปกครองให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น" (เรื่องเดียวกัน : 122)

การรับและสร้างวรรณกรรมสำคัญของรัฐขึ้นจึงมีจุดประสงค์ที่สัมพันธ์กับการสื่อความหมายในวงกว้างแก่ประชาชนด้วย ด้วยเหตุนี้วรรณคดีสำคัญของพุทธศาสนาคือเวสสันดรชาดกในพระสุตตันตปิฎกจึงได้รับการปรุงแต่งให้มีความยิ่งใหญ่ในทางวรรณศิลป์ด้วย วรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่รู้จักกันอยู่แล้วตั้งแต่สมัยสุโขทัย และคงได้แปลจากคัมภีร์อรรถกถาใช้สวดหรือเทศน์แก่ประชาชน ดังปรากฏว่ามีการกล่าวถึงการสวดมหาชาติในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง (หลักที่ 6) เมื่อพยากรณ์ถึงอนาคต ความว่า "...อันว่าพระปิฎกไตรยนี้จักหายและหาคนรู้จักกันแลมิได้เลย ยังมีคนรู้คัมภีร์เล็กน้อยไซ้ ชรรมเทศนาอันเป็นต้นว่าพระมหาชาติหาคนสวดแลมิได้เลย..." (ศูนย์สุโขทัยศึกษา, 2520 : 23) การกล่าวถึงการสวดมหาชาติในศิลาจารึก แสดงให้เห็นว่าในสมัยสุโขทัยมีการสวดมหาชาติเป็นธรรมเทศนาที่สำคัญ ในสมัยต่อมาจึงมีการแต่งมหาชาติอีกหลายสำนวน และพิธีเทศน์มหาชาติได้เป็นประเพณีสำคัญของคนไทยทุกภาค นอกจากนี้การรับพุทธศาสนาเป็นหลักของรัฐ ยังทำให้ไทยได้รับคัมภีร์ศาสนาตลอดจนวรรณกรรมอื่นเกี่ยวข้องกับศาสนาจากอินเดีย และลังกา เช่น พระไตรปิฎก นิทานชาดก เพื่อใช้เป็นสื่อในการสั่งสอนธรรมะ และยังมี ปัญญาสชาดก แต่งขึ้นเป็นภาษาบาลีเลียนแบบนิชาดกอีกด้วย

การเผยแพร่วรรณคดีอินเดีย โดยผ่านทางคัมภีร์ของพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์นั้นมีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทย ในลักษณะที่มีการผสมผสานกันทั้งพราหมณ์และพุทธ และยังรวมเข้ากับความคิดดั้งเดิมและอุปนิสัยคนไทยด้วย วรรณคดีของไทยจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะที่สามารถสร้างความภาคภูมิใจแก่คนไทย

พระราชนิพนธ์และความเป็นมาของวรรณคดีที่ศึกษา

ดังได้กล่าวในเบื้องต้นว่า "วรรณคดีเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์" (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2517 : 1) เนื้อหาของวรรณคดีจึงประกอบด้วยภาพระสบการณ์ จินตนาการ และทัศนะของมนุษย์ ซึ่งเป็นปฏิกิริยาต่อชีวิตและสภาพแวดล้อมของตน ดังนั้นในการศึกษาวรรณคดี เราจะตั้งคำถามถึงบริบททางวัฒนธรรมของวรรณคดี เพื่อเข้าถึงวรรณคดีได้ดียิ่งขั้นกว่าศึกษาแต่เพียงตัวบทประพันธ์ เพราะวรรณคดีไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆ วรรณคดีมีผู้แต่ง และผู้แต่งก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมจึงย่อมหลีกเลี่ยง "กรอบของวัฒนธรรม" หรือที่เรียกว่าบริบทไปไม่ได้ (เจตนา นาควัชระ บรรยาย ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 6 กุมภาพันธ์ 2536) และวิทย์ ศิวะศรีวานนท์ (2531 : 96-97) ก็ได้กล่าวในทำนองเดียวกันว่า

...กวีไม่ใช่เป็นแต่กวี หากเป็นคนที่เกิดในยุคใดยุคหนึ่ง ซึ่งมีสิ่งแวดล้อม มีสภาพการเมืองและเศรษฐกิจแตกต่างกับสมัยอื่น...กวี...จะรอดพ้นจากอิทธิพลแห่งเครื่องแวดล้อมหาได้ไม่ ถึงแม้กวีจะพยายามหลบหลีกเพียงใด ความคิดเห็นความรู้สึกที่ตนมีอยู่เป็นส่วนร่วมกับคนร่วมสมัยก็ไม่อาจที่จะ แพร่งพรายออกมา

อาจสรุปได้ว่า วรรณคดีเป็นศิลปกรรมที่เกิดจากการนำเสนอเรื่องราวส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ อันเกิดจากประสบการณ์ทั้งของกวีและของผู้อื่น ประกอบเข้ากับจินตนาการ และในฐานะที่กวีเป็นส่วนหนึ่งของสังคมกวีก็ย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมนั้นๆ ไม่มากก็น้อย ดังนั้นกวี วรรณคดี และสังคมจึงมีความสัมพันธ์กัน มีอิทธิพลต่อกันและกัน การศึกษาวรรณคดีเพื่อให้เข้าถึงวรรณคดีจึงจำเป็นต้องศึกษาสิ่งเหล่านี้ซึ่งเรียกว่าบริบททางวัฒนธรรมของ

วรรณคดี ผู้วิจัยจึงศึกษาถึงพระราชประวัติ พระราชกรณียกิจในด้านการประพันธ์ และบริบททางสังคม เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ในลำดับต่อไป

1. พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

1.1 พระราชประวัติโดยสังเขป

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2423 นับตามลำดับเป็นพระโอรสองค์ที่ 2 ของสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีพระพันปีหลวง แต่ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ 29 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. 2431 ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเทพทวาราวดี และในปี พ.ศ. 2437 ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช รัชทายาทแห่งประเทศสยามในขณะที่กำลังประทับศึกษาอยู่ ณ ทวีปยุโรป (เสฐียร พันธงศรี, 2513 : 11) พระองค์ทรงประทับศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ เป็นเวลา 9 ปี วิชาที่ทรงศึกษา คือ ภาษาอังกฤษ วิชาทหารบก วิชาแผนกการบินใหญ่ การช่างทหารและทรงศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ นิติศาสตร์ ในมหาวิทยาลัยออกฟอร์ด จึงทรงแตกฉานในภาษาต่างประเทศโดยเฉพาะภาษาอังกฤษและฝรั่งเศส วิชาที่ทรงเชี่ยวชาญมากได้แก่วิชาประวัติศาสตร์ นิติศาสตร์ และอักษรศาสตร์ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2502 : (1)-(2)) ดังจะเห็นได้จาก การที่พระองค์ทรงออกหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือประวัติศาสตร์ประเทศโปแลนด์เป็นภาษาอังกฤษ ชื่อ สงครามสิบราชสมบัติโปแลนด์ (เสฐียร พันธงศรี, 2513 : 20-24) และเป็นที่ยอมรับกันว่าพระองค์ "ทรงแต่งภาษาอังกฤษได้อย่างเลิศ" (พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2515 : 594) เมื่อสำเร็จการศึกษา

ได้เสด็จกลับคืนสู่พระนคร เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2446 และในปี พ.ศ. 2447
เสด็จออกผนวชที่วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างผนวชอยู่ที่ทรงศึกษาพระธรรมวินัย
ภาษาบาลีและสันสกฤต (เจลา ไชยรัตนะ, 2510 : 41) พระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติเมื่อวันที่ 23 ตุลาคม
2453 และเสด็จสวรรคตในวันที่ 26 พฤศจิกายน 2468 รวมพระชนมายุได้
45 พรรษา ทรงครองราชสมบัติได้ 16 ปี

1.2 พระราชกรณียกิจในด้านการประพันธ์และบริบททางสังคม

ตลอดรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรง
ประกอบพระราชกรณียกิจที่สำคัญหลายประการด้วย "ทรงปรารถนาจะยก
เกียรติภูมิของชาติให้เทียมป่าเทียมไหล่กับนานาประเทศ" (นุสมล สุขเสริม,
2529 : 104) ดังข้อความในพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงพิษณุโลก-
ประชานาถ (สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ) ตอนหนึ่งว่า "...ฉันหวังว่า
จะมีชีวิตอยู่นานพอที่จะได้เห็นประเทศสยามได้เข้าร่วมในหมู่ชาติต่างๆ โดย
ได้รับเกียรติและความเสมอภาคอย่างจริงๆ ตามความหมายของคำนั้นทุก-
ประการ (พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, 2515 : 576)

พระราชดำริเช่นนี้ แสดงว่าพระองค์ทรงตระหนักในภาวะที่
ประเทศตกเป็นเบี้ยล่างในยุคล่าอาณานิคม ซึ่งชาติมหาอำนาจตะวันตก
พยายามที่จะเอาเปรียบไทยมาตลอด จากสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาอังกฤษและฝรั่งเศสได้แผ่อำนาจมายังจีน อินเดีย พม่า
อินโดจีนและมลายู โดยอ้างว่าเป็นภารกิจที่ตนจะต้องเข้ามายึดครองประเทศ
ที่ด้อยความเจริญ และเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อให้ประชาชนมีความสุข
ความเจริญได้รับความยุติธรรมเสมอหน้ากัน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2523 :
11) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองเห็นภัยนี้ จึงทรงมีพระ-

บรมราชาโงบายผ่อนปรนทางการทูตและการค้ากับมหาอำนาจ ไทยต้องตกอยู่ในสภาพจำยอม เช่น ขอมเสียดินสิทธิ์สภาพนอกอาณาเขต ขอมให้เอาเบีวียนในการเก็บภาษีเข้า ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไทยถึงกับต้องยอมเสียดินแดนไทยไปบางส่วนเพื่อรักษาดินแดนส่วนใหญ่เอาไว้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงปฏิรูปการปกครองและจัดการศึกษาแก่ประชาชน เพื่อนำประเทศให้เจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกับอารยประเทศ ในการนี้จำเป็นต้องรับอิทธิพลความคิดและแบบแผนบางประการจากวัฒนธรรมตะวันตกมาปรับใช้

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระองค์ทรงประกอบพระราชกรณียกิจสืบต่อ¹ จากพระบรมราชชนกด้วยความวิริยะอุตสาหะของพระองค์ในอันที่จะทำนุบำรุงบ้านเมืองและประชาชนให้ได้รับความเจริญความผาสุก สังคมไทยในช่วงรัชกาลของพระองค์ได้เปลี่ยนแปลงมาถึงจุดที่การคุกคามจากตะวันตกได้ลดน้อยลง แต่กระแสความตื่นตัวทางการเมืองมีมากขึ้นทั่วโลกและในประเทศด้วย

ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411- พ.ศ. 2468) เป็นระยะที่มีการตื่นตัวในด้านการเปลี่ยนแปลงการปกครองอันเกิดจากชนชั้นนำของไทยมีโอกาสเดินทางไปศึกษาวิชาการในทวีปยุโรป บุคคลเหล่านี้รับเอาแนวความคิดของตะวันตกเข้ามาในประเทศ รวมทั้งการที่ได้มีโอกาสพบปะ

¹ พระราชกรณียกิจเหล่านั้นได้แก่ ทรงตราพระราชบัญญัติประถมศึกษา ตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตราพระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ทรงนำพระราชบัญญัติลักษณะทาส รศ. 124 มาใช้สำหรับทาสในมณฑลพายัพ ทรงขยายกิจการด้านสาธารณสุขไปทุกตำบล เป็นต้น

แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นเกี่ยวกับระบบการปกครองกับพ่อค้า นักการทูตที่เดินทาง
 เข้ามาในไทยและขณะเดียวกันความเหลื่อมล้ำทางสังคมก็มีส่วนสร้างความ
 ไม่พอใจในระบบการปกครองแบบเก่า (สืบแสง พรหมบุญ, ฌรงค์ พ่วงพิศ
 และสัญญาชัย สุวังบุตร : 2526 : 130) สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเหตุให้เกิดความ-
 เคลื่อนไหวที่จะให้มีการปรับปรุงการปกครอง โดยเริ่มจากกลุ่ม ร.ศ.103
 ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มพระราชวงศ์ และขุนนางที่มีความก้าวหน้า กลุ่ม ร.ศ.103
 ได้มีหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายความเห็นในเรื่องนี้ต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
 เกล้าเจ้าอยู่หัว ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2427 (ร.ศ.103) หลังจากนั้น
 เริ่มมีการเคลื่อนไหวของสื่อมวลชนคือเริ่มมีข้อเขียนวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง
 นักวิจารณ์ที่สำคัญในสมัยนั้นคือ เทียนวรรณ ข้อเขียนของท่าน "ทำให้ผู้อ่าน
 เล็งเห็นถึงข้อบกพร่องของการปกครองในระบบเก่าอยู่ไม่น้อย" (พรภิรมณ์
 เอี่ยมธรรม, 2520 : 26) และข้อเขียนของท่านยังมีอิทธิพลต่อความคิดของ
 ผู้อ่าน ดังที่ ชัยอนันต์ สมุทรวณิช (2523 : 47) กล่าวว่า "พระบาทสมเด็จพระ
 พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว... ทรงได้รับอิทธิพลด้านความคิดชาตินิยมมาจาก
 เทียนวรรณไม่น้อย" นอกจากข้อเขียนของเทียนวรรณจะมีส่วนปลุกเร้าสร้าง
 ความตื่นตัวทางการเมืองแล้วในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 6
 มีข่าวการเปลี่ยนแปลงการปกครองในจีน ตุรกี และรัสเซีย ซึ่งข่าวนี้ก็ย่อม
 ปลุกเร้าสร้างความตื่นตัวทางการเมืองได้ด้วย ในปี พ.ศ. 2458 ซึ่งตรงกับ
 รัชกาลที่ 6 ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่จะใช้กำลังเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยกลุ่ม
 ร.ศ.130 แต่ล้มเหลวจึงเรียกเป็นกลุ่มกบฏ ร.ศ.130 และเหตุการณ์กรณี
 ร.ศ.130 นี้เองถือเป็นสาเหตุหลักดันให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงเริ่มดำเนินการเผยแพร่ความรู้ลัทธิชาตินิยม (เรื่องเดียวกัน : 74) ด้วย
 พระองค์ทรงตระหนักถึงความต้องการของข้าราชการที่ปรารถนาจะให้มีการ
 เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นแบบสาธารณรัฐ (เรื่องเดียวกัน : 54)

ดังนั้นการสร้างควมสำนึกทางชาตินิยมซึ่งเป็นแนวความคิดที่เน้นเรื่องเอกภาพของสถาบันหลักของชาติคือชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์นั้น จึงเสมือนกับเป็นการชักจูงโน้มน้าวจิตใจของประชาชนให้ยอมรับและจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ (เรื่องเดียวกัน : 74) ดังนั้นการสร้างควมสำนึกร่วมทางชาตินิยมจึงมีความเกี่ยวพันโดยตรงกับความอยู่รอดของระบอบสมบูรณาสิทธิราช (เรื่องเดียวกัน : 80)

บทพระราชนิพนธ์ในพระองค์จึงเป็นสื่อที่พระองค์ทรงใช้ในการ "โฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง" ที่สำคัญ (เรื่องเดียวกัน : 74) ดังผลการวิจัยของ คำพร สุนทรธรรมนิติ (2535 : 346) ซึ่งกล่าวว่า

บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเครื่องมือสื่อสารที่สัมพันธ์กับพระบรมราชาบายทางการปกครอง พระองค์ทรงตอบโต้ความประสงค์จะเปลี่ยนแปลงทางการเมือง การปกครอง...พระองค์ได้ทรงวางพระบรมราชาบายหลายประการเพื่อชลอความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในบรรดาพระบรมราชาบายนี้มีพระบรมราชาบายในการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยมซึ่งสัมพันธ์กับการปลูกฝังความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ ธิดา วัฒนกุล (2519 : 439) ได้ศึกษาเรื่อง "แนวความคิดทางการเมืองในบทรบละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว" พบว่า "เนื้อหาในบทรบละครพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ปรากฏแนวความคิดทางการเมือง ทั้งที่เป็นหลักการ ทฤษฎีทางการเมือง และแนวพระราชดำริส่วนพระองค์ทางการเมือง" และฐะปะนีย์ นาครทรรพ และสุภณีลักษณ์ อ่ำพันวงค์ (2530 : คำนำ) ก็ได้กล่าวไว้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงใช้

บทพระราชนิพนธ์ปลุกใจพสกนิกรให้ตื่นตัวในความรักชาติ ศาสนา และ
เกิดทุนพระมหากษัตริย์

การคุกคามแผ่อิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกมีผลให้ไทยต้องเริ่ม
หันมาเปลี่ยนแปลงปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้
มีผลต่อชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ในด้านการประพันธ์ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็น
"หัวเลี้ยว" ที่สำคัญโดยเฉพาะสมัยรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 หนังสือและ
หนังสือพิมพ์ราชวันตีพิมพ์มากขึ้น ในด้านประเภทของวรรณกรรมมีวรรณกรรม
ประเภทใหม่ๆ เกิดขึ้นคือ วรรณกรรมบทละครพูด บทละครร้อง มีนวนิยาย
เรื่องสั้น และสารคดี (ม.ล.บุญเหลือ เทพขสุวรรณ, 2520 : 70-78)
อิทธิพลเหล่านี้ย่อมสร้างความตื่นตัวให้ผู้อ่านหันไปสนใจสื่อรูปแบบใหม่ๆ
มากกว่าวรรณคดีร้อยกรอง ประกอบกับวรรณคดีร้อยกรองได้พัฒนามาถึง
จุดอิ่มตัว¹ แล้ว ความนิยมในการร้อยกรองจึงลดลง นอกจากนี้วรรณกรรม
ร้อยแก้วได้ขยายตัวเพราะสามารถตอบสนองความต้องการในข่าวสารและ
การสื่อความคิดแบบใหม่² ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพขสุวรรณ (2520 :
143-144) กล่าวว่า

¹ หมายถึง ช่วงเวลาที่วรรณคดีร้อยกรองเจริญมาถึงจุดสูงสุด จึง
เป็นการยากที่กวีรุ่นหลังจะสร้างงานให้ดีกว่ากวีรุ่นเก่า ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ
เทพขสุวรรณ (2517 : 105) กล่าวไว้ว่า "นักร้อยกรองในสมัยรัตนโกสินทร์
ตอนกลาง ไม่ได้มีสิ่งใหม่ทั้งในเชิงกลวิธีหรือเชิงปรัชญามาให้นักอ่านไทยมากนัก"

² แม้ขณะนั้นประเทศไทยยังมิได้ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย
แต่ผู้คนเริ่มกล่าวถึงการปกครองระบอบนี้กันอย่างแพร่หลาย และองค์
พระมหากษัตริย์ก็ให้สิทธิเสรีภาพแก่นักเขียน

...ในประเทศต่างๆ ที่ค่อยๆ พัฒนาทางวรรณกรรม...
 เมื่อถึงยุคการศึกษาทวยราษฎร์ โดยเฉพาะในประเทศที่
 ปกครองอย่างประชาธิปไตย จะเต็มไปด้วยอุดมคติหรือไม่
 ก็ตาม ความนึกคิดที่จะต้องเผยแพร่ไป ส่อมอาศัยรักแค้นก้าวเป็น
 พาหะมากกว่าร้อยกรอง... เวลาซึ่งล่วงเลยไปความนึกคิด
 ทั้งที่เหมาะแก่ร้อยกรองและทั้งที่ไม่เหมาะย่อมขยายปริมาณ
 คนจึงต้องฟังร้อยแก้วมากขึ้น อีกประการหนึ่ง การอ่าน
 ร้อยกรองนั้นต้องตั้งใจอ่าน...คนในปัจจุบันเป็นคนใจเร็ว
 ต่วนได้ ย่อมจะทนรอไม่ไหว ร้อยแก้วจึงกลายเป็นพาหะ
 ของความคิดมากขึ้นทุกที

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงอาศัยบทความเป็น
 กระบอกเสียงทางการเมืองและเพื่อเตือนสติของประชาชนให้ตระหนักถึงหน้าที่
 พลของตน ดังทิพย์สุเนตร อนันมบุตร (2532 : 314-315) ได้วิเคราะห์บทความ
 พระราชนิพนธ์จำนวน 300 เรื่อง ปรากฏว่าพระราชประสงค์ที่สำคัญที่สุด คือ
 ชี้แจงนโยบายของผู้ปกครองบ้านเมืองว่ามีจุดมุ่งหมายอย่างไรและเพื่อชักจูง
 ประชาชนให้เข้าใจในหน้าที่ของตน รู้จักใช้สติปัญญา วิचारณญาณ เป็นคนทันโลก
 ทันเหตุการณ์ เพื่อรวมพลังกันสร้างสังคมและประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรือง

ถึงแม้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราช-
 นิพนธ์บทความและวรรณกรรมร้อยแก้วอยู่มาก แต่ก็ทรงตระหนักถึงความสำคัญ
 ของร้อยกรอง ดังที่ ทิพย์สุเนตร อนันมบุตร (2523 : 31) ได้วิเคราะห์ว่า
 ทรงเห็นคุณค่าของร้อยกรองในฐานะที่เป็นเครื่องแสดงความเป็นอารยะของ
 ประเทศชาติ ดังปรากฏชัดจากข้อความตอนหนึ่งในพระราชนิพนธ์เรื่อง
พระนลคำหลวง ว่า

ขอพวงนักษัตรผู้เชื้อ	ชาวไทย
ถ้วนทั่วจงมีใจ	ดุจข้า
วิชากะวีใน	สยามรัฐ
ทั้งบัดนี้บัดหน้า	อย่าให้สูญพงศ์
.....
นานาประเทศล้วน	นับถือ
คนที่รู้หนังสือ	แต่งได้
ใครเกลียดอักษรคือ	คนป่า
ใครเขาจะกะวีไซ้	แน่แท้คนคง (อ้างถึงใน ทิพย์สุนเตร

ล้นมยุตรา, 2523 : 31-32)

แนวความคิดนี้เป็นการสืบต่อจากแนวคิดเดิมของไทยที่เชื่อว่า กวีนิพนธ์เป็นเครื่องชี้ความเจริญของยุคสมัย ดังที่ กรมพระปรมาธิบดีอินทรส ทรงกล่าวเมื่อรับอาราธนาแต่งตั้งสมุทราธิบดีคำฉันท์ให้จบเรื่องว่า "โดยมุนานะ- หลกัทย อุดสูดูไชชย กวีฤาแล่งแห่งสยาม" (สมุทราธิบดีคำฉันท์, 2504 : 247)

ถ้าพิจารณาบทพระราชนิพนธ์นี้อย่างละเอียดก็เห็นว่าทรงเพิ่มมิติ ความเห็นของ "นานาประเทศ" เพื่อเพิ่มความมั่นใจแก่ประชาชนในแง่คุณค่า ของกวีและกวีนิพนธ์

การเน้นคุณค่าของกวีนิพนธ์เช่นนี้น่าจะมีเหตุผลเกี่ยวเนื่องกับ ความต้องการอนุรักษ์และสร้างเอกลักษณ์ไทยเพราะการปรับปรุงประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับอารยประเทศโดยรับวัฒนธรรมตะวันตกนั้น มีผลกระทบต่อวัฒนธรรมของไทย ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2529 : 111) กล่าวว่า "รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ น่าจะเป็นสมัยที่วิกฤตการณ์ทาง แคลักษณ์ไทยได้บรรลุถึงสภาพที่ตึงเครียดที่สุดในหมู่ชนชั้นสูง..." โดยสังเกต จาก งานพระราชพิธีราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของรัชกาลที่ 6 มีการสั่งสิ่งของ

เครื่องใช้มาจากต่างประเทศแม้แต่ม้าก็สิ่งมาจากออสเตรเลีย มีการฝึกอบรมกรรมเนียมฝรั่งแก่พนักงานด้านต่างๆ มีการเลียนแบบการนำพระแท่นมณีงค-ศิลาบาทมาใช้ในพระราชพิธี เช่นเดียวกับที่อังกฤษนำแท่นของพระเจ้าอาเซอร์มาใช้ในพระราชพิธี การกระทำเช่นนี้ คือการยอมรับความต่ำต้อยในทางวัฒนธรรมของไทยโดยนัยะ (เรื่องเดียวกัน : 112)

หากจะมองในอีกมุมหนึ่ง การสั่งสิ่งของเครื่องใช้มาจากต่างประเทศหรือการอบรมขนบธรรมเนียมฝรั่งนั้น ถือเป็น การเตรียมการต้อนรับไว้ล่วงหน้าสมพระเกียรติ เพราะ "งานนี้เป็นงานใหญ่ งานหนึ่งในประวัติศาสตร์ไทย... มีพระราชวงศ์ขึ้นสูงจากยุโรปเสด็จมาร่วมงานมากที่สุดเท่าที่เคยมีมาในทวีปเอเชีย" (เจฟฟรีย์ ไซนส์ตัน, 2532 : 212) การปฏิบัติต่อพระราช-อาคันตุกะอย่างสมพระเกียรติเช่นนี้ถือเป็นการกระชับสัมพันธ์ไมตรีอีกทางหนึ่ง ถึงแม้จะดูคล้ายกับว่าเป็นการคุกคามวัฒนธรรมของตนเอง ก็อาจอธิบายได้ว่า วัฒนธรรมย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย วัฒนธรรมที่เหนือกว่าจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมที่ด้อยกว่า ดังนั้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-เจ้าอยู่หัวจึงเป็นสมัยที่วัฒนธรรมของตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทย โดยเฉพาะชนชั้นนำอย่างเห็นได้อย่างชัดเจน เนื่องจากบุคคลสำคัญในคณะรัฐบาล ล้วนแต่เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาจากประเทศตะวันตกอย่างเข้มข้น (นิธิ เลิศวิวงศ์, 2529 : 112)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับ การศึกษาจากตะวันตกอย่างเข้มข้น พระองค์ทรงเลือกแปลและแปลงวรรณคดีตะวันตกที่ดีเด่นให้คนไทยได้รู้จัก เช่น บทประพันธ์ของเชคสเปียร์ เรื่อง ตามใจท่าน เวนิสวานิช และโรเมโอ จูเลียต โดยทรงพระราชนิพนธ์ เป็นบทร้อยกรองอย่างพยายามให้ใกล้เคียงกับต้นฉบับ นอกจากนั้นทรง พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องเป็นคำกลอน เรื่อง พระร่วง และบทละครพูดเป็น

คำฉันท์ เรื่องมัทนะพาธา พระราชนิพนธ์เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่แสดงถึงพระวิจยารมณญาณในการสร้างสรรค์ การที่ทรงอุทิศสหายยามแปลและแปลงวรรณคดีเอกของตะวันตก โดยใช้คำประพันธ์ไทย แสดงว่าทรงเชื่อมั่นในภาษาและฉันทลักษณ์ไทยว่าอาจเป็นพาหะของความคิดและอารมณ์อันลึกซึ้งของวัฒนธรรมอื่นได้

การที่ทรงเป็นประมุขของประเทศในขณะที่ยังคงกำลังเปลี่ยนแปลง ทำให้พระองค์ต้องทรงแสดงให้ปรากฏว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทันสมัยและไม่ล้าหลัง ในเวลาเดียวกันหากอุดมการณ์ชาตินิยมจะเป็นการค้ำจุนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังมีผู้วิเคราะห์ไว้แล้ว ก็ต้องทรงประสานลักษณะทันสมัยและลักษณะอนุรักษนิยมเข้าด้วยกันได้อย่างกลมกลืน

วิกฤตการณ์ทางเอกลักษณ์ไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ช่อมส่งผลกระทบต่อศิลปะทุกแขนง อิทธิพลจากตะวันตกทั้งด้านบวกและลบก็แพร่ขยายไปในวงกว้าง แม้แต่วิถีเขียน ตัวสะกด การแยกวรรคตอนและรูปประโยคเปลี่ยนไปจากภาษาไทยเดิม มีการใช้เครื่องหมายวรรคตอนตามอย่างตะวันตก (เรีนฤทัย สัจจะพันธุ์, 2532 : 64) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงอนุรักษ์ศิลปวรรณกรรมไทยไว้ เช่น พระองค์ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์สยามสมาคมที่สร้างขึ้นเพื่อสืบเสาะหาและรวบรวมข้อเท็จจริง และส่งเสริมศิลปศาสตร์ในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง ทรงตั้งกรมมหรสพ (ทิพย์สุนเตร อนันมบุตร, 2532 : 4)

ในด้านวรรณคดีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นผลเสียของการปล่อยให้วรรณคดีไทยดำเนินไปในลักษณะการเอาอย่างตะวันตกอย่างไม่เหมาะสม พระองค์จึงทรงพยายามทรงให้วีรกรรมองค์ดำรงอยู่ในสถานะเป็นผู้นำทางวรรณศิลป์ นอกจากพระองค์จะทรงเป็นตัวอย่างโดยทรงพระราชนิพนธ์วีรกรรมทุกประเภท ทรงพระราชนิพนธ์พระบรม-

ราชาธิบายในการประพันธ์ ทรงแต่งโคลงทนาย ทรงจัดประกวดต่อโคลง
พระราชนิพนธ์ และทรงนำกลอนเปล่าเข้ามาใช้

พระราชกรณียกิจอีกประการหนึ่งคือ ทรงตั้งวรรณคดีสโมสรขึ้น
เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการแต่งหนังสือ รวมทั้งพิจารณาชกของหนังสือที่ดีเด่น
เป็นแบบอย่าง มีการพิจารณางานประพันธ์ที่เป็นยอดของวรรณคดีประเภทต่างๆ
เรื่องที่ได้รับการยกย่องมีทั้งงานโบราณและร่วมสมัย นอกจากนี้ รื่นฤทัย
สัจจะพันธ์ุ (2532 : 124) ยังสันนิษฐานว่า "วรรณคดีสโมสร...น่าจะมี
ส่วนในการยับยั้งความเติบโตและพัฒนาการของการแต่งบันเทิงคดีร้อยแก้ว
แนวใหม่...ตลอดจนด้านกระแสความนิยมในการอ่าน (ร้อยแก้ว) ด้วย"

ทรงเป็นผู้นำในการศึกษาวรรณคดีอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ
พระองค์ทรงเป็นผู้ที่สร้างความคิดหรือวันในการศึกษาประวัติศาสตร์โบราณคดี
และประวัติวรรณคดี รวมทั้งทรงกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจวรรณคดีแบบฉบับ
ทองไทย พระองค์ทรงเป็นผู้นำในการศึกษาเชิงประวัติ ดังพระราชนิพนธ์เรื่อง
บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พระราชอธิบายความเป็นมาเรื่องพระศนุหเศป และ
พระราชบันทึก เรื่องท้าวแสนปม (เรื่องเดียวกัน : 70) หลังจากพระองค์
ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ พระยานุমানราชชน และ
พระสารประเสริฐก็เขียนเรื่อง อุปกรณ์รามเกียรติ์ ประชุมเรื่องพระราม
และสมญาภิธาน รามเกียรติ์ และกรมหมื่นพิทยาลาภภคิตยากรทรงวิเคราะห์
เรื่องพระราม (รื่นฤทัย สัจจะพันธ์ุ, 2521 : 66) นอกจากนี้ในการแปลหนังสือ
พระองค์ทรงแปลโดยมีหลักฐานเทียบเคียงหน้าต่อหน้า เป็นการง่ายต่อการ
ตรวจสอบและศึกษา มีการทำอภิธาน มีการระบุแหล่งที่มาของวรรณกรรมแปล
ถือเป็นการวางรากฐาน "จรรยาบรรณ" ของนักเขียน (เรื่องเดียวกัน : 67)
ลักษณะดังกล่าวนี้มีในพระราชนิพนธ์เรื่อง พระนลคำหลวง และ ปริยทรรคิกา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเหตุการณ์ร่วมสมัย มาแต่งตามรูปแบบโบราณนิคม เช่น พระองค์ทรงนำเหตุการณ์สงครามโลก ครั้งที่ 1 มาแต่งตามแบบโบราณกล่าวคือ มีตัวละครเท็นอสูร เทวดา นางฟ้า และมีวิธีการดำเนินเรื่องแบบโบราณ แต่เนื้อเรื่องเป็นการวิจารณ์การแสวงหา ค่านาจของเยอรมันนี้ ได้แก่เรื่อง ธรรมะมีชัย และ มิตรมีชัย นอกจากนี้ พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์บทพากย์เรื่อง ธรรมาธรรมะสงคราม จาก "ธรรมชาดกในเอกกสนิบาด" ในพระไตรปิฎก แต่แสดงแนวคิดเกี่ยวกับสงครามที่สิ้นสุดลงด้วยความปราชัยของฝ่ายที่ละเมิดธรรมะ (กุสุมา รัชมณี, 2533 : 648) การเสนอเนื้อหาพร้อมสมัยด้วยรูปแบบวรรณคดีโบราณเช่นนี้ถือเป็นการอนุรักษ์ วรรณคดีให้มีชีวิตอยู่ทางหนึ่ง

พระองค์ทรงนำเค้าเรื่องนิทานโบราณมาแต่งใหม่เช่นเรื่อง พระร่วง และเรื่อง ท้าวแสนปม ซึ่งเดิมเป็นเรื่องที่มีลทธิปาฏิหาริย์ พระองค์ทรงนำมาตีความใหม่ด้วยทัศนะที่มีเหตุผล ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของผู้อ่านยุคใหม่ พร้อมทั้งทรงแทรกคติตามพระราชดำริเช่น ความสำคัญของกษัตริย์ผู้มีปัญญา และการร่วมใจระหว่างกษัตริย์กับประชาชนดังที่ปรากฏใน พระร่วง วรรณคดีทั้งสองเรื่องนี้จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ เป็นวรรณคดีที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ ที่ทรงพระราชนิพนธ์ตำนานได้อย่างมีวรรณรส

ที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งก็คือ พระองค์ทรงนำวรรณคดีสันสกฤตฉบับภาษาอังกฤษมาแปลและแปลง โดยใช้คำประพันธ์ประเภทร้อยกรองได้แก่เรื่อง รามเกียรติ์ (บทร้อง บทพากย์ และบทละครคิกคำบรรพ์) ซึ่งพระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ตามเรื่อง รามายณะ ของวาลมิกิ (ศักดิ์ศรี เข้มมั่นคงดา, 2517 : 219) มีบทพระราชนิพนธ์อีกหลายเรื่อง เช่น เรื่อง พระนลคำหลวง ทรงแปลจากฉบับภาษาอังกฤษ ของเซอร์โมเนียร์ โมเนียร์ วิลเลียมส์ เรื่อง สวาวิตรี ทรงแปลจากฉบับภาษาอังกฤษของประดาปจันทรรอย และเรื่อง

ศกุนตลา ทรงดัดแปลงจากฉบับภาษาอังกฤษของวิลเลียมโจนส์ และทรงเทียบกับฉบับของเซอร์โรเบิร์ต โจนส์ วิลเลียมส์

อาจกล่าวได้ว่า พระราชนิมมวรรณคดีสันสกฤต ถือเป็นพระราช-
นิมิตที่ร่วมสมัยกับอารยประเทศ เนื่องด้วยขณะนั้นชาวตะวันตกให้ความสนใจ
ในวรรณคดีอินเดีย เพราะได้อินเดียเป็นเมืองขึ้น พระองค์จึงทรงให้โอกาส
เสนอวรรณคดีสันสกฤตซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับวรรณคดีไทยโบราณในหลาย
ประการ เช่น ขนบการให้ตัวละครเอกเป็นคนชั้นสูง มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับ
เทพเจ้าและมีเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์แทรกอยู่เป็นต้น (ม.ล.บุญเหลือ
เทพสุวรม, 2517 : 39) ดังนั้นการนำวรรณคดีสันสกฤตมาแปลแพร่ใน
รูปแบบของวรรณคดีคำหลวงและบทละครก็ย่อมจะเห็นการกระตุ้นให้คนไทย
มองเห็นคุณค่าของวรรณคดีโบราณที่เรามีอยู่แล้ว ว่ามิได้เป็นของล้ำสมัย ใน
รัชสมัยของพระองค์จึงมีวรรณคดีแปลหรือแปลงจากวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดี
ที่ดำเนินตามแนววรรณคดีโบราณเกิดขึ้น เช่น อิลราชคำฉันท์ ของ พระยาศรี-
สุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) พระนลคำฉันท์ และ กนกนคร¹ พระนิพนธ์ใน
กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ สามัคคีเภทคำฉันท์ ของนาสทิศ บุรทัต

ความสนใจวรรณคดีสันสกฤตในยุคนั้นจึงคล้ายกับการกลับสู่อดีตอย่าง
ทันสมัย กล่าวคือการศึกษาวรรณคดีสันสกฤต ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับวรรณคดีโบราณ
ของไทยนั้นก็เหมือนกับการฟื้นความนิยมในวรรณคดีโบราณ (ทั้งวรรณคดีสันสกฤต

¹ น.ม.ส. แต่งกนกนคร โดยลอกเลียน The Descent of the Sun ของ F.W. Bain ซึ่ง F.W. Bain อ้างว่าแปลมาจากต้นฉบับภาษาสันสกฤต ชื่อ ศรีวิกรมมาโชคาศรี แต่ที่แท้จริงแล้วไม่เคยมีใครพบหนังสือเล่มนี้ ศักดิ์ศรี แยมันดดา ลงความเห็นว่าเป็น The Descent of the Sun น่าจะเป็นหนังสือที่เบนแต่งขึ้น (ศักดิ์ศรี แยมันดดา, 2519 : 133-134)

และวรรณคดีไทย) เมื่อวรรณคดีสันสกฤตเป็นวรรณคดีที่กำลังได้รับความนิยมจากตะวันตก ผู้ที่สนใจศึกษาวรรณคดีสันสกฤตจึงถือว่าเป็นผู้ที่ทันสมัย

นอกจากนี้การทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง พระนลคำหลวง และ กาพย์เห่เรือ เป็นเสมือนกับพระองค์ทรงพยายามแสดงให้เห็นว่างานพระราชนิพนธ์รัตนกรรอนในยุคของพระองค์มีคุณค่าทัดเทียมงานแปลไทย เช่น มหาชาติคำหลวง และ กาพย์เห่เรือ ของเจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศร์ และ กาพย์เห่เรือชมเครื่องคาวหวาน พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงเป็นการแสดงกระแสค่านิยมของกวีนิพนธ์ไทยอันมีประวัติความเป็นมาอันยาวนานและน่าภูมิใจ

พระราชกรณียกิจดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ในอันที่รักษาเอกลักษณ์ของชาติไว้ โดยเฉพาะในด้านภาษาและวรรณคดี พระองค์ทรงส่งเสริมการแต่งกวีนิพนธ์ด้วยทรงตระหนักว่าวรรณคดีรัตนกรรอนมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องแสดงความเป็นชาติอารยะซึ่งสอดคล้องกับพระบรมราชาบายที่จะปลูกฝังแนวคิดชาตินิยม พระองค์ทรงใช้บทกวีนิพนธ์ เพื่อต้านกระแสความนิยมร้อยแก้วโดยพระองค์ทรงกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของกวีนิพนธ์และที่สำคัญคือ เพื่อเป็นเครื่องบ่งชี้ว่ายุคสมัยของพระองค์ เป็นยุคที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมไม่แพ้ยุคของความเจริญในอดีต

2. ประวัติความเป็นมาของวรรณคดีที่ศึกษา

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นกวีสำคัญผู้หนึ่งถึงกับมีผู้กล่าวว่าในรัชสมัยของพระองค์ "พระราชนิพนธ์ของพระองค์เป็นเครื่องบ่งชี้ทิศทางของกระแสนิยมการแต่งวรรณคดีไทย" (รื่นฤทัย สัจจะพันธุ์, 2532 : 61) กล่าวได้ว่าทรงเป็นผู้นำในการศึกษากาพย์และบทกวี และทรงทำให้เกิดความสนใจในวรรณคดีสันสกฤต บทพระราชนิพนธ์ของพระองค์มีหลายเรื่องที่ทรงแปลและแปลงมาจากวรรณคดีสันสกฤต (ซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษแล้ว) เช่น พระนาละ พระนลคำหลวง ศกุนตลา ปรีชทรตศิกา รามเกียรติ์

ศุทนต์ ลิลิตนารายณ์สิบปาง และ สาวิตรี ฯลฯ มีนักเขียนและกวีที่แปล และแปลงวรรณคดีสันสกฤตตามพระราชนิยม เช่น เสฐียรโกเศศ และ นาคะประทีป แปล หิโตปเทศ กถาสวัสดิศาร กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (น.ม.ส.) ทรงนิพนธ์ พระนลคำฉันท์ กนกนคร และ นิทานเวตาล พระยาศรีสุนทรโวหาร (ผัน สาลักษณ์) แต่ง อิลราชคำฉันท์ เป็นต้น หรือ แม้แต่ "ในวรรณกรรมร้อยแก้วก็ยังมีความนิยมแปลนิทานภาษาอังกฤษที่เป็น เรื่องแต่งให้เหมือนนิยายสันสกฤต ตัวละครก็เป็นกษัตริย์ และมีพฤติกรรมคล้าย นิยายเก่า" (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2517 : 104)

หลักฐานดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความสนใจในวรรณคดีสันสกฤต ของคนไทยที่เป็นชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้เป็นอย่างดี การแปลวรรณคดี สันสกฤต (โดยอาศัยฉบับซึ่งแปลเป็นภาษาอังกฤษแล้ว) ก็ถือเป็นพระบรม- ราชโบายอย่างหนึ่ง ที่มีส่วนช่วยให้วรรณคดีร้อยกรองประเภทนิทานยังคงดำรง อยู่ได้จากกล่าวได้ว่าพระราชประสงค์ในการอนุรักษ์วรรณคดีร้อยกรองของไทย ในรัชสมัยของพระองค์นั้นได้บรรลุผลในระดับหนึ่ง ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517 : 104) กล่าวว่า "ถ้าจะพิจารณาบทร้อยกรองที่แต่ง ในสมัยรัชกาลที่ 5 มาจนกระทั่งรัชกาลที่ 6 จะเห็นว่าค่านิยมในชนบเดิยังคง มีอยู่ นิทานกลอนเรื่อง กนกนคร ก็มีตัวละครเป็นกษัตริย์ มีอมมนุษย์ซึ่งมีบทบาท ร่วมกับมนุษย์ มีสิ่งพิสดารเหนือธรรมชาติ พระนลคำฉันท์ ก็เช่นเดียวกัน..."

วรรณคดีที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ 4 เรื่อง คือ พระนลคำหลวง สาวิตรี ศกุนตลา และ มัทนะพาธา วรรณคดีสามเรื่องแรกได้รับอิทธิพล จากวรรณคดีสันสกฤตอย่างแน่นอน ส่วนเรื่องสุดท้ายคาดว่าคงได้รับอิทธิพล จากวรรณคดีสันสกฤตบ้างไม่มากก็น้อย ผู้วิจัยจะได้ศึกษาประวัติความเป็นมา ของวรรณคดีทั้ง 4 นี้ เพื่อเป็นพื้นฐานของการศึกษาที่ละเอียดต่อไป

2.1 พระนลคำหลวง

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเริ่มนิพนธ์เรื่องพระนลคำหลวงเมื่อปี พ.ศ. 2456 จบในปี พ.ศ. 2457 แก้ไขสำเนาเรียบเรียงในปี พ.ศ. 2459 เรื่องพระนลคำหลวงนี้มีที่มาจากเรื่องสันสกฤตชื่อ "นโปลาชยาน" เป็นนิทานที่แทรกอยู่ใน มหาภารตะ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลจากฉบับภาษาอังกฤษของเซอร์โทมัส โทมเนียร์วิลเลียมส์ ซึ่งถอดความมาจากต้นฉบับภาษาสันสกฤต ในการพระราชนิพนธ์ครั้งนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ภาคมนัสกฤตติกา อารัมภกถา นิทานวิจารณ์ อุตตรกถา ภาคผนวก และอภิธานไว้ด้วย โดยทรงศึกษาค้นคว้าจากหนังสือต่างๆ แล้วทรงเรียบเรียงขึ้นเอง (กุสุมา รัชชมณี, 2521 : 9)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกพระราชนิพนธ์เรื่อง พระนล ขึ้นเป็น "คำหลวง" นับเป็นคำหลวงเล่มที่ 4 ของไทย และเป็นคำหลวงเล่มแรกและเล่มเดียวของกรุงรัตนโกสินทร์เท่าที่ปรากฏถึงปัจจุบัน

ความหมายของ "คำหลวง" ยังเป็นข้อถกเถียงซึ่งนักวรรณคดีมีความเห็นกันไปหลายทาง มีหนังสือที่เรียกชื่อว่า "คำหลวง" เพียง 4 เล่มเท่านั้น ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางแสดงรายชื่อวรรณคดีประเภทคำหลวง

ลำดับที่	ชื่อวรรณคดี	ปี พ.ศ. ที่แต่ง	ชื่อผู้แต่ง	ลักษณะคำประพันธ์
1	มหาชาติคำหลวง	2025	พระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้พระภิกษุ นักปราชญ์ราชบัณฑิต แต่ง	ร่ายยาว กาพย์ ฉันท์ และโคลงสี่สุภาพ
2	นิพนธ์นิพนธ์คำหลวง	2279	เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร- ไชยเชษฐาธิราช	ร่ายยาว
3	พระมาลัยคำหลวง	2280	เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร- ไชยเชษฐาธิราช	ร่ายยาว
4	พระนลคำหลวง	2457	พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า- เจ้าอยู่หัว	ร่าย กาพย์ ฉันท์ โคลงโบราณ กลอนสุภาพ

ตารางที่ 2 แสดงให้เห็นข้อเหมือนและข้อแตกต่างของวรรณคดี-
คำหลวง ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1) ผู้แต่ง

มหาชาติคำหลวง กับ พระนลคำหลวง เป็นวรรณคดีที่
พระมหากษัตริย์โปรดให้แต่งขึ้นและพระมหากษัตริย์ทรงพระราชนิพนธ์เอง
แต่เรื่องนันทโศภนันทสูตรคำหลวง เป็นวรรณคดีที่แต่งโดยกรมพระราชวังบวร-
สถานมงคล

2) ค่าประพันธ์

มหาชาติคำหลวง กับ พระนลคำหลวง ใช้ค่าประพันธ์หลาย
ชนิดละกัน แต่นันทโศภนันทสูตรคำหลวง กับ พระมาลัยคำหลวง ใช้ค่าประพันธ์
ชนิดเดียว คือร้อยยาว

น่าสังเกตว่า แม้มหาชาติคำหลวง กับ พระนลคำหลวง จะมี
ระยะเวลาการแต่งที่ห่างกันถึง 433 ปี แต่ก็มีลักษณะคล้ายกันทั้งในด้านผู้แต่ง
และค่าประพันธ์ แสดงให้เห็นถึงพระราชประสงค์ของรัชกาลที่ 6 ในอันที่จะ
สืบทอดวัฒนธรรมอันเก่าแก่ พระราชประสงค์นี้สะท้อนความภูมิใจในรากเหง้า
ทางวัฒนธรรมที่ยาวนานจากอดีต

มหาชาติคำหลวง เป็นวรรณคดีที่ยิ่งใหญ่และสำคัญมาตั้งแต่อดีต
การสวดมหาชาติถือเป็นเรื่องสำคัญยิ่งของพุทธศาสนิกชนที่จะต้องจัดให้มีขึ้นเป็น
ประจำทุกปี ในราชสำนักถึงกับให้เจ้าหน้าที่ผู้สวดมหาชาติคำหลวงมีชื่อประจำ
อยู่ในทำเนียบตักศิลาฝ่ายพลเรือน ดังระบุไว้ในกฎหมายฉบับตราสามดวง ว่า
"ขุนทินบรรณาการ ขุนฮารก้าน สวดคำหลวง นาคนละ 600 (ไร่)"
(หมอบรัดเลย์ พิมพ์ เล่ม 1 : 141 อ้างถึงใน ปรีดา ศรีชลาลัย, 2521 :
39) และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีการสวด
มหาชาติคำหลวง ดังคำกล่าวของสมเด็จพระยาคำวรวงราชานุภาพ (อ้างถึงใน
กรมศิลปากร, 2516 : (4)) กล่าวไว้ในตำนานหนังสือมหาชาติ ว่า

ประเพณีอันนี้ (การสวดมหาชาติคำหลวง) ยังมีมาจนตราบ
เท่าทุกวันนี้ ¹ เวลานั้นกษัตริย์ เช่น เจ้าพระยา ยังเป็น
หน้าที่ขุนทินบรรณาการ ขุนชารกานัน กับผู้ช่วยอีก 2 คน ขึ้นนั่ง
เตียงสวดในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สวดมหาชาติ
คำหลวงโดยทำนองอย่างเก่า ถวายเวลาเสด็จพระราชดำเนิน
ไปบำเพ็ญพระราชกุศล

จึงกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวย่อม
ได้ฟังการสวดมหาชาติอย่างแน่นอน และด้วยพระนิสสัยโปรดวรรณคดีพระองค์
ย่อมหลีกเลี่ยงมิได้ที่จะศึกษามหาชาติคำหลวง ทั้งนี้เพราะว่ามหาชาติคำหลวง
มิได้มีความยิ่งใหญ่เฉพาะด้านเนื้อหาเท่านั้น แต่ถือว่า "เป็นหนังสือแต่งดี
อย่างเอกมาตั้งแต่ครั้งกรุงเก่า" (เรื่องเดียวกัน : (3)) เพราะผู้แต่งล้วน
เป็นนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่ร่วมกันแต่งและแก้ไขให้ไพเราะด้วยความดีเด่น ความ
ยิ่งใหญ่ของมหาชาติคำหลวง นี้เองได้สร้างประทับใจ และเป็นแรงกระตุ้น
ที่ท้าทายความสามารถของพระองค์ในอันที่จะทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีคำหลวง
ในแนวทางอย่างมหาชาติคำหลวง โดยลำพัง

นอกจากมหาชาติคำหลวง และ พระนลคำหลวง จะมีลักษณะ
ที่คล้ายกันในด้านผู้แต่งและคำประพันธ์แล้ว อาจตั้งข้อสังเกตได้อีก ดัง
ตารางที่ 3

¹ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์อธิบาย "ตำนานหนังสือ
มหาชาติ" ไว้ในฉบับพิมพ์มหาชาติคำหลวง ฉบับแรก เมื่อปี พ.ศ. 2460
แสดงว่าในปี 2460 ยังมีประเพณีการสวดมหาชาติคำหลวง และในปีนั้นเป็นปี
ที่อยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 (2453-2468)

ตารางที่ 3 ตารางแสดงการเปรียบเทียบมหาชาติคำหลวงกับพระนลคำหลวง

เรื่อง วิถี	มหาชาติคำหลวง	พระนลคำหลวง
การเลือกเรื่อง	มหาเวสสันดรชาดก ถือเป็นชาดกที่สำคัญที่สุดในนิบาตชาดกจึงเรียกว่า "มหาชาติ" ด้วยเป็นพระชาติที่ปรากฏบารมีถึง 10 ประการของพระโพธิสัตว์ นิบาตชาดกเป็นเรื่องราวที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎกในพระไตรปิฎก ต่อมาจึงมีอรธกถาชาดกอธิบายขยายความพระไตรปิฎก มีชื่อเรียกว่าชาดกอุรวรรณนา หรือชาดกกัณฐกถา	พระนล เป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่แทรกอยู่ใน มหาภารตะ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่ได้รับการยกย่องเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งของศาสนาพราหมณ์
การแต่ง	นำคาถาภาษามคธจากอรธกถาชาดกตั้งแล้วแปลแต่งเป็นบทร้อยกรองภาษาไทยสลับกันไป	นำโคลงภาษาสันสกฤตพิมพ์ไว้ในหน้าด้านซ้ายของหนังสือให้เทียบได้กับบทพระราชนิพนธ์ที่ทรงแปลเป็นบทร้อยกรองภาษาไทย ในบทพระราชนิพนธ์ทรงยกโคลงสันสกฤตประกอบบ้างแต่ไม่ได้ยกมาทั้งหมด ¹

¹ ดังตัวอย่างการยกโคลงสันสกฤตมาประกอบพระราชนิพนธ์ (พระนลคำหลวง หน้า 15)
 "๓ ทมยันตี ตู คัจฉรุตา ๑ ตั้งแต่กาลเมื่อนั้น นางทมยันตีวิลาส พังพจนาทหงส์ทอง ช่างพลอดนรือง
 จับใจ ดวงหฤทัยบ่อยู่กับตน เวียนวนใครไผ่ฝัน ถึงทรงธรรมนลราช ผู้เชื้อชาติอาษาในย..."

ตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีวิธีการเลือกเรื่องและวิธีการแต่งที่เทียบได้กับมหาชาติคำหลวง แม้ มหาชาติคำหลวง จะเสนอเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์ของพุทธศาสนา และพระนลคำหลวง เป็นนิทานที่แทรกอยู่ในคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ แต่ทั้งสองเรื่องต่างเสนอเรื่องราวของมนุษย์ผู้มีความเพียรพยายามในการต่อสู้กับความทุกข์ยากและเอาชนะตัวเองได้ ถึงแม้ในสาขาของคนไทยคุณจะไม่ยิ่งใหญ่เท่ากับพระเวสสันดรซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ แต่บทบาทของนางทมิยันต์ก็มีได้ด้อยไปกว่านางมัทรีในฐานะที่เป็นภรรยาผู้ซื่อสัตย์และจงรักภักดีต่อพระสวามี การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งโคลงภาษาสันสกฤตไว้หน้าด้านซ้ายมือ และให้บทพระราชนิพนธ์อยู่หน้าด้านขวามือแสดงถึงการที่ทรงเห็นความสำคัญของที่มาจากคัมภีร์อันเก่าแก่และมีคุณค่า และยังทำให้อ่านง่ายกว่าการเขียนภาษาสันสกฤตทั้งหมดแล้วแปลเป็นภาษาไทย ดังวิธีที่ใช้ในมหาชาติคำหลวง ซึ่งให้ความสำคัญแก่คาถา

หลักฐานที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ในการพระราชนิพนธ์พระนลคำหลวง เทียบเคียงกับ มหาชาติคำหลวง คือ พระราชนิพนธ์ในอารัมภกถาจากเรื่องพระนลคำหลวง ซึ่งพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

จะแต่เดิมเริ่มเรื่องท้าว	นามนล ราชเฮษ
แปลโคลงสันสกฤตสน	อิไว้
<u>โคลงฉันทกภาพย์กลอนปน</u>	<u>กินอยู่</u>
<u>ตามแบบโบราณให้</u>	<u>ชื่อนี้คำหลวง</u> ฯ

ลักษณะการนิพนธ์โดยใช้คำประพันธ์ทั้งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน¹ คละกันมีลักษณะเหมือน มหาชาติคำหลวง² ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่มีใน นันทโศภนันทสูตรคำหลวง และ พระมาลัยคำหลวง เหตุที่พระองค์ทรงเลือก คำเนินรอยตามมหาชาติคำหลวง ก็เพื่อแสดงว่าสมัยของพระองค์มีความรุ่งเรืองพอที่จะสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่จากอดีตได้

นักวรรณคดีบางท่านมองว่า "คำหลวง" คือบทประพันธ์ที่ใช้คำประพันธ์หลายชนิด เมื่อพิจารณาว่าคำประพันธ์เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร การใช้คำประพันธ์หลายชนิดเป็นโอกาสที่จะแสดงฝีมือการแต่งจึงเหมาะที่จะใช้ในการสร้างงานที่ยิ่งใหญ่ทั้งทางความคิดและอารมณ์ คำหลวง น่าจะหมายถึง "พระราชนิพนธ์" คือหนังสือที่พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งเองหรือ หนังสือที่พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้ผู้อื่นแต่งแต่ทรงรับเป็นผลงานของพระองค์ (ศึกษาศรี แฉ่มนิตดา, 2534 : 84)

อาจตั้งข้อสันนิษฐานได้ว่าการที่วรรณคดีคำหลวงเล่มแรก แต่งด้วยคำประพันธ์หลายชนิดคละกัน น่าจะเป็นเพราะมีกวีหลายท่านร่วมกัน แต่งเพื่อจะสร้างงานที่ยิ่งใหญ่ให้สมกับเป็นวรรณคดี "คำหลวง" กรมพระยา-คำรงราชานุภาพ (อ้างถึงใน กรมศิลปากร, 2516 : (3)) ได้สันนิษฐาน

¹ กลอนเป็นคำประพันธ์ที่เฟื่องฟูในสมัยรัตนโกสินทร์ จึงไม่มีใช้ในการแต่งมหาชาติคำหลวง

² ศึกษาศรี แฉ่มนิตดา (2534 : 82, 90) วิเคราะห์ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีทัศนะว่าวรรณกรรมคำหลวง ควรมีลักษณะ เช่น มหาชาติคำหลวง มากกว่า นันทโศภนันทสูตรคำหลวง พระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์ตามลักษณะ มหาชาติคำหลวง

ถึงเหตุที่มีค่าประพันธ์หลายชนิดเอาไว้ว่า ผู้แต่งแต่ละท่านพยายามจะแต่งให้ ความใกล้เคียงกับต้นฉบับ และให้มีความไพเราะเพื่อประกวดกันจึงเลือกใช้ ค่าประพันธ์ตามความถนัด จึงทำให้มีค่าประพันธ์หลายชนิดในเรื่องเดียวกัน ผู้วิจัยเห็นว่าส่วนใหญ่แล้ว มหาชาติคำหลวง มีค่าประพันธ์ว่าสวยงามมากที่สุด เพราะว่าเป็นค่าประพันธ์ที่เหมาะสมสำหรับใช้สวด ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ นันทโศภนินทสูตคำหลวง และ พระมาลัยคำหลวง ใช้ค่าประพันธ์เฉพาะ ว่าสวยงามทั้งนี้เพราะผู้แต่งแต่งเพียงผู้เดียวและประการสำคัญที่สุดแต่งสำหรับ ใช้สวดเช่นเดียวกับ มหาชาติคำหลวง ¹

บทพระราชนิพนธ์พระนลคำหลวง จึงเป็นเสมือนสิ่งยืนยัน พระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในอันที่จะ อนุรักษ์และสืบทอดวรรณคดีไทยไว้ โดยการประสานความเก่าและใหม่เข้า ด้วยกันกล่าวคือนำขนบการแต่งเดิมมาใช้เพื่อแสดงว่าฉันทลักษณ์อันเก่าแก่ก็ยัง มีประสิทธิภาพในการสื่อความในชุดใหม่ ถือเป็น การสร้างความสนใจให้วน กลับมาชื่นชมวรรณคดีร้อยกรองของไทย

¹ ถ้าถือเกณฑ์ว่า "คำหลวง" เป็นพระราชนิพนธ์ นันทโศภนินทสูต คำหลวง ก็มีได้เป็นหนังสือคำหลวงที่แท้จริง เพราะเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรฯ มิได้ขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ดังที่พระองค์คาดคะเนไว้ด้วยพระองค์ต้องราชทัณฑ์ สิ้นพระชนม์เสียก่อน นันทโศภนินทสูตคำหลวง จึงเป็น "คำหลวงเก๊อ" (ศีกค์ศรี แฉ่มนิตดา, 2534 : 84, 90) นอกจากนี้เรื่อง พระมาลัยคำหลวง อาจไม่ใช่พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรฯ ดังที่ศีกค์ศรี แฉ่มนิตดา (2534 : 88) กล่าวว่าจะไม่มีหลักฐานที่น่าเชื่อถือและสมเหตุสมผลพอที่จะ เชื่อได้

2.2 สาวิตรีและศกุนตลา

เรื่อง สาวิตรี เป็นบทพระราชนิพนธ์ที่พระองค์ทรงแปลจากต้นฉบับภาษาอังกฤษของประตาศาปจันทรอย พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง สาวิตรี 2 ส่วนวน คือ ความเรียงร้อยแก้ว และ บทละครร้อย เรื่อง สาวิตรี เป็นเรื่องแทรกเรื่องหนึ่งใน มหาภารตะ เช่นเดียวกับเรื่อง พระนล และเรื่อง ศกุนตลา

บทละครเรื่อง สาวิตรี ถือเป็นบทพระราชนิพนธ์เรื่องสุดท้ายที่จบบริบูรณ์ (พระราชนิพนธ์ใน พ.ศ. 2468) (กองวิชาการสำนักพิมพ์บรรณกิจ, ม.ป.ป. : บทเสริมท้าย) จะขาดก็แต่เพียงยังไม่ได้บรรจุทำนองเพลงลงในบทละครร้อย บทละครเรื่องนี้จึงมิได้นำออกแสดงตราบจนกระทั่งเสด็จสวรรคต (ศึกศิวิ แยมันดาคา, 2517 : 243) ถึงอย่างไรก็ตามเมื่อตกมาถึงปัจจุบันเรื่อง สาวิตรี ก็เป็นที่ชื่นชมกันมากกว่า ศกุนตลา ดังที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2517 : 109) กล่าวไว้ว่า "ภายในระยะเวลา นับแต่เกิดการพิมพ์ด้วยเครื่องกลไกมาจนถึง พ.ศ. 2516 มังงานประพันธ์เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ที่มีผู้รับรองว่าเป็นวรรณคดีไปแล้วก็มี... พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 บางเรื่อง อาทิ สาวิตรี ... ก็ดูเหมือนจะมีผู้รับรองกันมาก"

ศกุนตลา เป็นบทละครว่า และบทละครร้อยที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ โดยทรงอาศัยฉบับภาษาอังกฤษของเซอร์วิลเลียม โจนส์ และเซอร์โมเน็ช โมเน็ชวิลเลียมส์ (ศึกศิวิ แยมันดาคา, 2517 : 245) ศกุนตลา เป็นเรื่องหนึ่งที่แทรกอยู่ในคัมภีร์ มหาภารตะ ของอินเดีย มีชื่อว่า ศกุนตโลปาขยาน ซึ่งกาลิทาสได้นำมาแต่งเป็นบทละครแบบนาฏกะ เรื่อง ศกุนตลา ที่กาลิทาสประพันธ์นี้เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากมีการแปลเป็นหลายภาษา (กันยรัตน์ สมิตะพินธุ, 2529 : 133-134)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง ศกุนตลา ถึง 4 ส่วนวน คือ บทละครรำฉบับร่าง (พ.ศ. 2455) บทละครรำแบบละครใน บทละครร้องแบบดึกคำบรรพ์ ฉบับร่าง และบทละครร้องแบบดึกคำบรรพ์ (พ.ศ. 2462) (เรื่องเดียวกัน : 135-138) พระองค์ทรงใช้เวลาในการปรับปรุงแก้ไขเรื่องศกุนตลา ตั้งแต่ฉบับแรกถึงฉบับที่สี่เป็นเวลา 7 ปี แสดงว่าพระองค์พอพระทัยเรื่อง ศกุนตลา มากเป็นพิเศษ เหตุผลประการสำคัญในการนิพนธ์ปรับปรุงและดัดแปลงนั้นพระองค์ทรงพระราชไว้คำนำว่า "ข้าพเจ้าตั้งรูปตามใจข้าพเจ้าเอง คือให้เหมาะสมแก่การที่จะเล่นเป็นละครอย่างไทย" (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2507 : 3) และพระราชประสงค์ที่จะอนุรักษ์ละครรำของไทยไว้ ดังพระราชปรารภว่า "วิชาละครตามแบบโบราณของไทยเรานั้น นับวันมีแต่จะเสื่อมสูญไป, โดยเหตุที่คนเราสมัยใหม่พอใจดูละครชนิดที่เกิดขึ้นใหม่ เรียกว่า 'ละครร้อง' นั้นบ้าง, หรือดูภาพยนตร์อันมีระบำแบบต่างประเทศสลับบ้าง, จนละครรำแบบไทยโบราณแทบจะไม่มีเหลืออยู่อีกแล้วนอกจากในกรมมหรสพ..." (ดวงมน จิตรจำนงค์, 2526 : 32 อ้างจาก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว : 2464 : คำนำ) ด้วยพระราชประสงค์เหล่านี้ พระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์ศกุนตลาส่วนวนที่หนึ่งเป็นบทละครรำฉบับร่าง ต่อมาทรงพระราชนิพนธ์ส่วนวนที่สองในระยะเวลาใกล้เคียงกัน หากจะมีการพิมพ์หรือการแสดงพระองค์ก็ทรงให้ใช้ส่วนวนที่สอง หลังจากนั้นทรงดัดแปลงส่วนวนที่สองเป็นส่วนวนที่สาม คือเป็นละครร้องแบบละครดึกคำบรรพ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องปรับให้เข้ากับพื้นฐานและรสนิยมของคนสมัยใหม่ ซึ่งห่างเหินจากละครรำอันเป็นละครที่เน้นความประณีตสวยงามทั้งทางด้านดนตรี สีลา ท่ารำ มีการดำเนินเรื่องตามประเพณีการแสดงเช่น มีบทบรรยายฉาก บรรยายเหตุการณ์ ชมความงามของตัวละคร การพรรณนาภริยาของตัวละคร เป็นต้น

(วันฤทัย สัจจะพันธ์ุ, 2525 : 391) พระองค์จึงต้องทรงพระราชนิพนธ์ บทละครร้องแบบดึกดำบรรพ์เป็นสำนวนที่สามและสี่เพราะบทละครเช่นนี้มี ลักษณะที่ประสานกันทั้งละครแบบไทยและละครอย่างตะวันตก กล่าวคือ มีบทร้อง ว่า อย่างละครไทย ใช้ดนตรีไทย และแบ่งเป็นองก์เป็นฉากอย่างตะวันตก โดยผู้แสดงต้องร้องบทเอง ไม่มีบทบรรยายจาก เหตุการณ์ การพรรณนา กิริยาตัวละคร นอกจากนี้มีการเปิด ปิด ม่าน ระหว่างการแสดง มีการ ตกแต่งฉากประกอบตามท้องเรื่อง เน้นความสมจริงตามแบบละครตะวันตก (ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2522 : 152 และ วันฤทัย สัจจะพันธ์ุ, 2526 : 391-392) ดังนั้น ละครร้องแบบดึกดำบรรพ์จึงดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว มีประเพณีการแสดงที่สร้างความตื่นเต้น ตื่นตาตื่นใจแก่ผู้ชมได้มากกว่าละครรูปแบบเดิม

นอกจากนี้บทละครเรื่องศกุนตลา สำนวนที่สี่ ยังใช้ผู้แสดงแบบ ชายจริงหญิงแท้ และผู้แสดงเป็นนางศกุนตลาคนแรกคือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวัลลภาเทวี พระวรกัญญาพทาน พระคู่หมั้นของพระองค์ ข้อมูล เหล่านี้บ่งชี้ความนิยมและความสำคัญของบทละครเรื่องนี้ในพระราชสำนัก

ความพยายามปรับปรุงการละครไทยเพื่อแข่งขันกับละครสมัยใหม่ เพื่อจะยึดความนิยมต่อการละครไทยแบบฉบับนั้นดู เหมือนจะไม่บรรลุผลยิ่งขึ้นนัก ในด้านวรรณคดีที่ใช้ในการแสดงเนื่องจากวรรณคดีเหล่านี้หาได้มีเนื้อหาทาง ความคิดและทางอารมณ์หนักแน่นพอที่จะสร้างความประทับใจได้ ทั้งนี้อาจเป็น เพราะเลือกที่จะให้ความสำคัญแก่ฉาก เครื่องแต่งกาย และฉากกิริยาภายนอก เหนือความซับซ้อนของพฤติกรรมของตัวละคร ตามความนิยมของยุค บท พระราชนิพนธ์เรื่องศกุนตลา จึงแตกต่างจาก ศกุนตลา ฉบับของกาลิเกาส์ (ดวงมน จิตรจันงค์, 2526 : 45)